

**A Magyar Királyi Csendőrség
karhatalmi tevékenységének szabályozása a dualizmus idején**

A dualizmus időszakában a karhatalmi fellépés fogalomköre alatt sokkal szélesebb tevékenységi kört értettek, mint amit napjaink szóhasználatával lefed. A karhatalom nem jelentett egyet az úgynevezett csapaterővel végrehajtott feladatokkal, hanem a közigazgatás működésének olyan támogatását értették a fogalom alatt, melyben a legitim fizikai erőszak állami monopóliumával bíró fegyveres testületek jelenléte vagy intézkedése volt szükséges. A korszakban mindenképpen meg kell különböztetni a „karhatalom” és a „rendőri segély” fogalmát, melyek között azonban nem volt éles határvonal. Nem különült el élesen a rendvédelmi és a honvédelmi, azaz a haderő alakulataival megvalósított karhatalmi tevékenység sem, hiszen a Magyar Királyi Csendőrségen túl szükség esetén a hadsereg csapatai is részt vettek közbiztonsági jellegű feladatokban. A karhatalmi tevékenység és határterületei áttekintéséhez elengedhetetlen a korabeli közigazgatási struktúra és jogszabályrendszer értékelése, amely alapjaiban határozta meg a csendőrség csapaterős feladatait.

A karhatalom fogalmának értelmezése a dualizmus korában

A korabeli közigazgatási nyelvezetben és jogszabályi szóhasználatban a karhatalom kifejezést több, eltérő jelentést hordozó értelemben alkalmazták, melyek nem egyszer ellentétben álltak a szó által leírt intézkedés tartalmával. A szó jelentése is változott, árnyaltabb értelmet kapott az idők folyamán, így míg kezdetben a „karhatalmi” szinte egyet jelenthetett a „közbiztonsági” fogalommal, később inkább a mai értelemben vett csapaterő alkalmazását jelentette. A „karhatalom” kifejezés folyamatos pontosításra, értelmezésre szorult a közigazgatásban, mivel esetenként akár néhány fős erőt is így neveztek meg. Megjegyzendő azonban, hogy például az idézésre meg nem jelent személy elővezetésére kiküldött 2 fős csendőr járőr is karhatalmi személyzet volt, mivel a fogalmi ismérveknek teljes mértékben megfelelt.

A karhatalom nem volt más, mint a fenyegetett törvényesség biztosítására, a megzavart közrend helyreállítására kirendelt fegyveres erő. A szó közönséges értelmében a karhatalom olyan segítséget jelentett, amely fegyveresen jelent meg és éppen fegyverének tekintélyével oszlatta el a törvényességet fenyegető veszedelmet és állította helyre a megzavart közrendet. A haderő kifejezés itt szándékos, hiszen ezen fogalom alá csak a szárazföldi haderő és a haditengerészet értendő, viszont a rendőri közegek és a csendőrség — mivel a belső rend fenntartására voltak hivatottak — nem. Meg kell különböztetni tehát rendvédelmi és honvédelmi karhatalmat. A rendvédelmi karhatalomba természetesen beletartozik a csendőrség is mint rendvédelmi testület, annak ellenére, hogy a csendőrök személyükben katonának minősültek. A haderő igénybevétele csak az adott helyen és időben rendelkezésre álló rendvédelmi erő elégtelensége esetén lehetett helye. Összességében karhatalmi teendőnek tartották azokat a tevékenységeket, amelyek megvalósítása során fizikai kényszert alkalmaztak, vagy ilyen kényszer demonstrálása szükséges volt. Ebből adódóan tehát a karhatalmi tevékenységek ellátására azon szervezetek voltak alkalmasak, amelyek az adott rendvédelmi célfeladat ellátása érdekében fizikai kényszer alkalmazására is jogosultak és képesek voltak.¹ A rendvédelmi csapaterős teendők a vizsgált időszakban a karhatalmi feladatoknak csupán egy részét, a karhatalmi tevékenységi körnek csupán legvégső állomását képezték, és csak akkor alkalmazták, amikor más jellegű megoldások már alkalmatlanok voltak.²

A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi alapfeladatát döntően a tágabb értelemben vett karhatalmi tevékenység képezte. A csendőrség jellegéből fakadóan azonban a csapaterős teendők ellátását is mind inkább e testülettől várta a közigazgatás, azonban – főleg a csendőrség teljes megszervezéséig – katonai csapatokat is igényelhetek szigorúan szabályozott keretek között. A véderő csapatait általában akkor vonták be a csapaterős rendvédelmi tevékenységek megvalósításába, ha arra a csendőrség valamilyen okból elégtelennek mutatkozott.

A haderő rendvédelmi célú alkalmazására nemcsak rendkívüli viszonyok között, hanem a Magyar Királyi Csendőrség létrehozásakor is volt példa, bár nem a klasszikus értelemben. Az 1885. IV. 22-én kelt legfelső elhatározás alapján honvédeket osztottak be a szerveződő csendőrségbe, mint „karhatalmi segédek”. A kiegészítés létszáma kezdetben 1200 fő volt, majd a szükséges számban történt.³ A honvéd karhatalmi segédek vezénylése 1887-ben szűnt meg és ezt követően az egyes honvédek önálló rendvédelmi alkalmazása tilos volt, ezt a csendőr járőrök megerősítése tárgyában kiadott belügyminiszteri rendelet jogszabályi szintre is emelte.⁴

A karhatalom viszonya a közigazgatáshoz

A csendőrségi karhatalom igénye már 1867-ben is gyakran felmerült és egyre több hatósági eljárás követelte minisztériumi szintű iránymutatások kiadását. Az igazságügy miniszter 1867. VI. 22-én kelt rendeletében megfogalmazta, hogy a magánjogi és bírósági ügyekből eredő karhatalmi igények kielégítésre „a csendőrséget helyettesítő s ennek teendőivel megbízott közegek alkalmaztassanak.”⁵ Voltak azonban olyan esetek, amikor a rendvédelmi közegek a feladat végrehajtására nem álltak rendelkezésre, így továbbra is haderő támogatta a hatósági eljárásokat. A felvonulás költségeit ekkor a kirendelő hatóság viselte.⁶ A belső rend fenntartásának feladataira a haderő folyamatos kirendelése azonban nem volt fenntartható a fejlődő polgári államban. A közigazgatást minden tekintetben kiszolgálni képes, professzionális és központosított szervezetre volt szükség. A Magyar Királyi Csendőrség felállításával a legtöbb probléma megoldódott, hiszen a testület első szolgálati utasítása a szerint a csendőrség a közcsend, rend és biztonság fenntartása érdekében a közigazgatási hatóságok rendelkezése alatt állt. Ezek hivatalos felszólításainak feltétlenül engedelmességni tartozott és a felhívás megbírálásába nem bocsátkozhatott.⁷ A karhatalom körében jelentkező számtalan feladat végrehajtására azonban a csendőrség önmagában nem volt képes. Komolyabb fegyveres erő felvonulását továbbra is csak a haderő tudta biztosítani, a csendőrségi karhatalmat más rendvédelmi szervezet létszámánál és felszerelésénél fogva sem tudta támogatni. A dualizmus időszakában mintegy 33 378 fő teljesített szolgálatot a Magyar Királyság állami és önkormányzati rendvédelmi testületeinél. Az állami és önkormányzati rendőrségeknél 12 600 fő, a Magyar Királyi Csendőrségnél 12 000 fő, a büntetés-végrehajtásnál 3 000 fő, a Magyar Királyi Pénzügyőrségnél 5 500 fő, a magyar testőrségeknél 142 fő, a Magyar Királyi Koronaőrségnél 58 fő, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrségnél 78 fő. A legtagabb értelmű karhatalmi teendők ellátásában sem vett részt a Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség 142 fős, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség 78 fős, a Magyar Királyi Koronaőrség 58 fős, és a büntetés-végrehajtás 3 000 fős létszámú szervezete. E testületek 3278 főnyi létszáma a korabeli magyar rendvédelemben foglalkoztatott 33 378 főnek a 9,82 %-át tette ki. A tágabb értelemben vett karhatalmi feladatok teljesítésében részt vehettek a rendőrségek 12 600 fővel és a Magyar Királyi Pénzügyőrség 5 500 fővel, valamint a Magyar Királyi Csendőrség 12 000 fővel. Összesen 30 100 fővel, amely a 33 078 főnyi rendvédelmi létszám 90,18 %-át tette ki.⁸ A mai viszonyokhoz képest szerény létszámú szervezetek szétagolt, elszórt díszlokációval rendelkeztek, ami jelentősen korlátozta az összpontosítások idejét és méretét, valamint felszerelésük, fegyverzetük sem volt alkalmas — a Magyar Királyi Csendőrség kivételével — a belső rend csapaterős fellépéssel történő helyreállítására.

Valószínűleg a szervezetek alacsony létszáma és a fellépésüket kísérő nagyobb tekintély eredményezték, hogy a csapaterős karhatalmi feladatokra kirendelt csendőri erő legfeljebb őrs vagy szakasz erejű volt. A legnagyobb mérvű erőkoncentráció, amelyet a dualizmus időszakában kialakítottak zászlóalj erejű volt és ennek létszáma sem haladhatta meg a 300 főt. A Magyar Királyságban 33 378 főnyi létszámmal működő testületek személyi állományából tehát maximálisan mintegy 300 fő látott el egy időben csapaterős karhatalmi feladatot, amely a rendvédelmi testületek személyi állományának 0,80 %-át tette ki.⁹

Nemcsak a rendelkezésre álló létszám, hanem a karhatalmi igénybevétel tekintetében is lényegesen eltért a csendőrség korának többi rendvédelmi szervezetétől. Egyrészt a csendőrség katonailag szervezett őrtestület volt, ami azt jelentette, hogy a csendőr személyében katonának minősült, katonai rangot viselt, és a személyi állomány függelmi viszonyai is katonaiak voltak. Az állomány felkészültsége tartalmazta a csapaterős karhatalmi alkalmazásra vonatkozó ismereteket, ami a katonai kiképzésen és a kötelékben végrehajtott harceljárások ismeretén alapult. Az egyéni fegyverzet szintén alkalmasá tette a személyi állományt a csapaterős fellépésre.¹⁰ A mai szemmel radikálisnak tűnő szuronytámadás és löfegyverhasználat kapcsán szükséges megjegyezni, hogy a kirendelt karhatalom fellépése a rendelkezésére álló felszereléshez igazodott, amely katonai volt. Ennek megfelelően katonai taktikát alkalmaztak és gyalogsági (vagy épp lovassági) kötelékharcként értelmezték a rendvédelmi fellépést. Természetesen itt a fellépés célja nem az ellenség megsemmisítése volt, hanem a közrend helyreállítása és a tömeg szétoszlata. Ez a felfogás megfelelt a korabeli Európa rendvédelmi gondolkodásának, hiszen a francia csendőrségnél is csak 1929-ben merült fel a gumibot rendszeresítésének kérdése.¹¹

A csendőrség másik lényeges vonása, amely megkülönböztette más rendvédelmi szervezetektől és főképp a rendőrségektől a kompetenciája volt. A dualizmus-korszakbeli rendőrségek önálló hatósági jogkörrel rendelkeztek. Ezzel szemben a Magyar Királyi Csendőrség feladatát a közigazgatási intenciók megvalósításának biztosítása képezte. A csendőrség azonban szolgálatellátás során szembetalálta magát olyan élethelyzetekkel, amikor a közigazgatási hatóságok intelmeit nélkülözve is el kellett járnia. Ezeket nevezeték az úgynevezett rendes szolgálat körébe tartozó feladatoknak. A Magyar Királyi Csendőrség tehát olyan rendvédelmi testület volt, amelyet azzal a céllal hoztak létre, hogy a közigaz-

gatási döntések végrehajtását szükség szerint ki is kényszerítse akár fizikai erő, kényszerítő intézkedések, végső soron fegyverhasználat által is.¹²

A rendvédelmi testületek csapaterős rendvédelmi teendők ellátására alkalmassá tett szervezeti egységei nem rendelkeztek monopóliummal a karhatalmi teendők ellátását illetően. Ilyen jellegű feladatokra a haderő a fentiek tükrében továbbra is igénybe vehető volt, melybe csapatait rendszeresen bevonták. A dualizmus időszakában a véderő részei közül elsősorban a Magyar Királyi Honvédség csapatait vették igénybe a csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására,¹³ bár a jogi szabályozásból a közös hadsereg elsőbbsége következett volna hasonló esetekben. A haderő alakulatainak rendvédelmi csapaterős feladatok ellátására történő igénybevételét a korabeli honvédelmi törvények tették lehetővé, az igénybevétel módját pedig rendeletekben és szabályzatokban rögzítették. A véderő rendvédelmi csapaterős feladatokba történő bevonása sem tekinthető magyar sajátosságnak, mivel hasonló volt a helyzet a környező országokban, illetve a kontinens vezető hatalmai, Németország és Franciaország tekintetében is.¹⁴ A haderő alakulatainak karhatalmi célra történő igénybevétele nem csorbította a kivételes hatalomról szóló¹⁵ törvénycikkben foglaltakat, ugyanis erre nem csupán a kivételes hatalom időszakában került sor, illetve a karhatalom végső soron a polgári hatóság felügyelete alá került. A polgári közigazgatás rendelkezésére bocsátott karhatalmak és segédletek után a civil hatóságoknak a honvédelmi tárca felé külön elszámolás szerint térítést kellett fizetniük. A honvédségi alakulatokat például pénzügyőri szolgálatokra, közigazgatási vagy közbiztonsági célokra (pl. vesztegzár, záróvonal fenntartása, foglyok őrkísérete, rablók elleni kiküldetések), a hatóságok által kibocsátott rendelkezések és tilalmak végrehajtására, adóvégrehajtó különítményként, postakíséretül, árvizeknél és más elemi csapásoknál segítségnyújtásra, polgári közigazgatás alá tartozó pénztárak, börtönök és egyéb intézetek őrizetére éppúgy igénybe lehetett venni, mint a fentiekre elsődlegesen szánt csendőri erőt.¹⁶ A dualizmus időszakában tehát nem emeltek áthidalhatatlan akadályokat a külső és a belső védelem megvalósítására létesített testületek igénybe vétele elé a rokon szakterületeken. A fővárosi rendőrség detektív testületét például szükség esetén bevonták az ellenséges hírszerzők elleni akciókba és a haderő csapatait is igénybe vették karhatalmi teendők ellátására. A korabeli gyakorlat – egy-egy feladatot illetően – a testületek alkalmasságát tekintette mérvadónak. A törvényi szabályozás a rendfenntartás jogosultságait nem a rendvédelmi testületekhez, hanem az önkormányzatokhoz, illetve a központi államhatalomhoz telepítette. Törvényt a rend védelmére és nem a rendőrségre, mint szervezetre alkottak. A rend védelméért felelős központi állami és önkormányzati szervezetek hozhattak létre rendvédelmi testületet rendvédelmi kötelezettségeik eredményes megvalósítása érdekében.¹⁷

A csendőrség és különösen a csendőrségi karhatalom kirendelésének közigazgatási kapcsolódásainak részletes tárgyalása előtt szükséges áttekinteni a magyar igazgatási struktúra három kulcsfontosságú szintjét: a főispán, az alispán és a (fő)szolgabíró helyét és szerepét.

A főispán a kormány képviselője volt a törvényhatósági közigazgatásban, akit a belügyminiszter előterjesztésére és ellenjegyzése mellett a király nevezett ki. Állása így politikai természetű volt és bármikor elbocsáthatták hivatalából. Hatásköre kettős: a törvénykezési és katonai hatóságok és hivatalok kivételével egyrészt a törvényhatóság területén levő kormányközegek, királyi hatóságok működésére, másrészt a törvényhatóság által teljesített autonóm és állami közigazgatásra terjedt ki. Joga volt az állami szervezetek eljárását ellenőrizni, azoktól konkrét esetekre vonatkozólag felvilágosítást követelni. A főispán volt a törvényhatósági közgyűlés elnöke is. Teendői a következő szempontok szerint csoportosíthatók a főispáni „rendes hatalom” körében:

- általános ellenőrzési felügyeleti teendők;
- rendelkezés, rendelet, utasítás kibocsátás a felügyeleti, ellenőrzési jogkörön belül;
- fegyelmi hatalom gyakorlása;
- szervezeti és kinevezési, kijelölési, áthelyezési, helyettesítési, beosztási teendők.

Ha a törvényhatóság vagy annak első tisztviselője, nem teljesítette a kormányrendeletek végrehajtására vonatkozó köteletségét, a minisztérium fölhatalmazhatta a főispánt, hogy a törvényhatóság szükséges tisztviselőivel és közegeivel közvetlenül rendelkezhessek.¹⁸ Ez volt a főispán rendkívüli hatalma.

A fentiekből is látható, hogy a politikai funkciók gyakorlása mellett komoly végrehajtó hatalom is összpontosult a főispán kezében, ami a tárgyalt időszak közjogi szabályozásában azt eredményezte, hogy a karhatalommal való közvetlen rendelkezés jogától idővel megfosztották. Ez komoly lépésnek tekinthető, hiszen az állami vezetés felismerte, hogy a karhatalom, különösen a közigazgatás közvetlen rendelkezése alatt álló csendőrségi karhatalom nem kellő körültekintéssel vagy politikai célok érdekében történő felhasználása súlyos következményekkel járhat.

Az alispán a főispán helyettese volt már a nemesi vármegyében is. Az alispán — a politikai szinten mozgó főispán helyett — a vármegye professzionális közigazgatási funkcionáriusaként tevékenykedett. A kinevezett főispánnak nem volt alárendelve, hanem önállóan intézte a megyei közigazgatás ügyeit. A főispán vele szemben — ahogy az egész vármegyei közigazgatással szemben is — csak ellenőrzési jogot gyakorolt.

A főszolgabíró a járás első tisztviselője volt, a vármegyei törvényhatósági bizottság a járás élére „élethosszig” választotta. A magyar közigazgatás egyetemes jellegű szervezete volt, eljárta köz- és állategészségügyi, anyakönyvi, erdészeti, gyám, gondnoksági, házassági, cseléd, ipari, népoktatási, vádászati, vásári, vízjogi stb. ügyekben és kihágási bíráskodást is gyakorolt. A főszolgabíró a községi közigazgatás közvetlen felügyelőjeként elnökölt egyes községi képviselőtestületi közgyűléseken is. A községi közegekhez rendeleteket intézhetett és a nem engedelmeskedő vagy hanyag községi tisztviselőkkel szemben rendbírságot és fegyelmi joga volt. Az alispán közvetlen felügyelete alatt működött, tőle kapta utasításait. Bírói hatóságot is gyakorolt a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról szóló törvény szerint¹⁹ az egyszerűbb peres ügyekben, valamint büntetőbíróként a közigazgatási hatóságok hatásköréhez utalt kihágások eseteiben.

E közigazgatási struktúra nagyban meghatározta a csendőrség rendes szolgálati teendőin kívül eső, karhatalmi, rendőri segély jellegű és egyéb felhívásra teljesített közbiztonsági szolgálatainak tartalmát és jogalapját.

Karhatalom és „rendőri segély” a csendőrségi szolgálatban

A csendőrség tevékenységi körében az arra feljogosított hatóság vagy tisztviselő felhívására illetve kirendelésére teljesített szolgálatok között el kell különíteni a *karhatalmat*, a *rendőri segélyt* és az ezekkel rokon tartalmú, de más jogalapon nyugvó *felszólítás vagy rendelkezés folytán teljesített közbiztonsági szolgálatot*. E három fogalom, valamint a kusza jogszabályi szövegekben elrejtett fogalmi ismérvek hosszú időn át fejtörést okoztak a közigazgatási szervezeteknek.

A karhatalom fogalomkörének rendezetlensége gyakran zavart keltett a közigazgatásban, ami főként a nem megfelelő helyről kirendelt, nem helyesen igényelt vagy nem megnevezett fegyveres erő alkalmazásában nyilvánult meg. Ezt kísérelte meg feloldani az igazságügy miniszternek 1874. IV. 18-án kelt a királyi törvényszékek elnökeihez és a királyi járásbírákhoz intézett körrendelete,²⁰ amely a bírósági végrehajtások alkalmával igénybe vett „karhatalom” és „rendőri segély” fogalmát tisztázta. Az elhatárolás alapján ekkor egyrészt a kirendelés jogcímét, másrészt a kirendelt erő nagyságát tekintették. Rendőri segély alatt elsősorban a polgári perrendtartásról szóló törvény²¹ szerinti ellenszegüléssel akadályozott végrehajtás foganatosítása érdekében igénybe vett erőt értették (bár a jogszabály szövege karhatalmat említ, ami végső soron a nem megfelelő értelmezés alapja is volt). Ilyen esetekben általában 1-2 közbiztonsági közeg elegendő a feladathoz, akiket az illetékes járási tisztviselő rendel ki.

Ha azonban az ellenállás olyan mértékű volt, hogy több járás pandúrjait, vagy súlyosabb esetben haderő csapatait kellett kirendelni, erre már csak az alispán volt jogosult. Mivel az összpontosított erő karhatalomnak minősült, annak kirendelésére a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi törvényben foglaltak voltak érvényesek.²² Ezen törvényt hatályon kívül helyező — a törvényhatóságokról szóló 1886. évi — törvény értelmében az alispán a vármegye első tisztviselőjeként intézkedhetett a karhatalom kirendelése iránt.²³ A végrehajtási eljárásról szóló 1868. évi törvény²⁴ helyébe lépő 1881. évi törvény még élesebben elkülönítette a karhatalom és a rendőri segély közti különbséget, miszerint az ellenszegülés leküzdése közbiztonsági közegek „segélyével” eszközölendő,²⁵ melyhez a megkeresést a hatóság képviselője közvetlenül intézi. A szükséges katonai karhatalom kirendelése érdekében a kiküldő a bírósághoz volt köteles fordulni. A fentiekből látszik a közigazgatás folyamatos törekvése a két fogalom szétválasztására és eltérő tartalmuk érzékeltetésére.

A hatóságok folyamatos fogalmi zavarát jelzi azonban a közadók szedéséről szóló 1883. évi törvény, mely szerint az eljárás során a közbiztonságot szükség esetén karhatalom kirendelésével is fenn kell tartani.²⁶ A rendelkezés azonban tartalmában rendőri segélyt takart és nem szűkebb értelemben vett karhatalmi fellépést.

A fogalmak fordított felcserélésére is van példa a korabeli joggyakorlatban. A Magyar Királyi Csendőrség városi szolgálatellátásának lehetőségét szabályozó 1882. évi törvény szerint²⁷ olyan esetekben, mikor a városi rendőrség nem tudja fenntartani a közrendet, a városi hatóság vezetője a „csendőrség segédkezését” igénybe venni jogosult. Ez azonban nem esik a rendőri segély fogalomkörébe, mivel a csendőrség nem saját szolgálati feladatai teljesítésére volt kirendelve, hanem hogy megjelenésével tekintélyt szerezzen a rendőrség intézkedéseinek.

A büntető perrendtartásról szóló 1896. évi törvény szerint a terheltek előállításánál karhatalom vehető igénybe, ami azonban fogalmilag és tartalmát tekintve is helyes.²⁸ Ennek oka, hogy a csendőr egyszerűen szolgálatot teljesített akkor, ha a terhelte bekísérte a hatósághoz és karhatalomként járt el, ha az elővezető parancs közönséges kényszereszközökkel nem volt foganatosítható, vagyis a terhelte ellenállt. Ekkor a karhatalom általános céljának tartalmi elemei teljesültek, a helyzet azonban a csekély bevetett létszám miatt sajátos volt.

A Magyar Királyi Csendőrség 1900. évi szolgálati utasítása szerint a csendőrrjárórt az erre feljogosított hatóság közvetlenül is igénybe veheti. A csendőrség felhívása itt szintén karhatalomként értelmezhető, mivel a polgári tisztviselő rendelkezéseinek érvényre jutását támogatja. Ha az erre feljogosított tisztviselő sürgős esetben a csendőrrjárórt közvetlenül keresi meg tágabb értelemben vett karhatalom kirendeléséről beszélhetünk.²⁹

A csendőrség tehát ha nem a rendes szolgálati teendőt végezte, hanem megjelenésével tartotta vissza az erőszakoskodást vagy polgári tisztviselők felhívására biztosította a törvényes rendelkezések akadálytalan végrehajtását, karhatalmi szolgálatot teljesített. A foglyok kísérése, őrzése, tárgyalások biztosítása éppen ezért nem karhatalmi, hanem a csendőri szolgálat „segélyének” igénybe vételét jelentette.³⁰

A fogalmak teljes körű tisztázását még inkább nehezíti a sem karhatalom, sem rendőri segély fogalomkörébe nem vonható intézkedések témája. Ilyenek voltak a több törvényben is megjelenő *visszakísérés* és *kivezetés*, melyek nem álltak másból, mint a munkavégzés helyéről távol maradt személy felhívása és kísérése rendszerint ellenállás nélkül. Itt a csendőr nem segélyt nyújtott egy hatóságnak, hanem közbiztonsági szolgálatot teljesített annak a szolgabírónak a rendelkezése folytán, akinek más közegek nem álltak rendelkezésére.³¹ A testület „szolgálati szabályzata” szerint az ilyen megkereséseket az illetékes közigazgatási hatóságok útján kellett megtenni.³²

A cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról szóló 1876. évi törvénycikk szerint az a cseléd, aki szolgálatát a szerződési idő eltelte előtt elhagyja, a gazda kívánatára szolgálatába való visszatérésre hatóságilag volt kényszeríthető.³³

A munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról szóló 1898. évi törvénycikk szerint, ha az elvállalt munka az időjárás miatt meg nem kezdhető vagy megakad, a munkások a munkaadó beleegyezése nélkül el nem távoznak. Ha a napszámos a meghatározott időben igazolatlanul meg nem jelen, vagy a megkezdett munkát abbahagyva jogtalanul eltávozik, az elsőfokú hatóság által - a munkaadó írásbeli, vagy jegyzőkönyvbe foglalt szóbeli kérelmére tárgyalás nélkül a munkahelyre kivezetése rendelendő el.³⁴ A vízi munkálatoknál, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról szóló 1899. évi törvénycikk,³⁵ valamint az erdőmunkásokról szóló 1900. évi törvénycikk³⁶ szerint foglalkoztatottakra ugyanezek a rendelkezések voltak alkalmazhatók.

A vármegyei közigazgatás azonban nemcsak a fenti, felszólított közbiztonsági szolgálatokra alkalmazta a csendőrségi erőt, hanem sokszor mindenre alkalmasnak és kötelesek tartotta. Ezért külön belügyminiszteri körrendeletben szabályozták, hogy a csendőrséget nem lehet elvonni olyan feladatra, amely nem közvetlenül a szervezet rendeltetéséből fakad (pl. betegek kórházba kísérése). Ez is mutatja, hogy a csendőrség a közigazgatás felhívását köteles volt teljesíteni és ezek tartalmának országos szintű egységesítése hosszú időn keresztül fontos volt az állami vezetés számára.³⁷

Amikor a karhatalom szabályozása mind tágabb, mind szűkebb értelemben egyre részletesebbé vált azt a polgári közigazgatás kiemelt kérdésként kezelte. A szabályozás természetesen nemcsak közigazgatási, hanem a haderő oldalról is egyre részletesebbé vált.

A honvédelmi miniszter 1876. évi körrendeletével, valamint a mellékleteként kiadott utasítással első ízben teljes és pontos szabályozást biztosított mind a közhatóságok, mind a katonai parancsnokságai által követendő eljárás tekintetében.³⁸ A rendelet leszögezi, hogy a haderő csapatait karhatalmi feladatok teljesítésére csakis abban az esetben lehet kirendelni, ha a „politikai hatóságok” rendelkezésére álló közbiztonsági erő nem elegendő. A legsürgősebb eseteket kivéve ezek a polgári hatóságok döntöttek saját erejük elégséges voltáról, illetve a haderő igényléséről. Ha a sürgős karhatalmi beavatkozás igénye miatt a kirendelő közvetlenül a haderő területileg illetékes állomás-parancsnokságához fordult, erről a belügyminiszternek táviratilag azonnal jelentést kellett tennie.

A rendelet mellékletét képezi az „*Utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról*”, amely a karhatalom célját a következők szerint fogalmazza meg: „... a közhatóságok támogatása, hogy ez által azoknak törvényes rendelkezéseik és hivatalos működéseik ellenében vetett erőszakos ellenállás ellen, a szükséges anyagi erő szolgáltatassék.”³⁹

Az utasítás felsorolja azon hatóságokat és közegeket, akik közvetlenül fordulhattak a haderő parancsnokságaihoz karhatalmi igénnyel. A 2. pont k) alpontjában már itt megtalálható volt az erdélyi csendőr-parancsnok és szárny-parancsnokok, amely a későbbi szabályozásban folyamatosan bővülő csendőrségi személyi körrel is megtalálható volt. A felsorolt személyek a hadsereg legközelebbi helyőrséghez fordulhattak igényükkel a karhatalom céljának megjelölésével. A kiküldött erőt természetesen a karhatalmi feladatok teljesítésére felkészített alakulatok állományilletékes parancsnoka határozta meg. A Magyar Királyi Honvédség karhatalmat csak akkor szolgáltatott, ha az adott területen a közös hadsereg csapatai nem, vagy nem kellő létszámban álltak rendelkezésre.

Fontos korlátozó rendelkezés volt, hogy helyőrségen belül az állomás-parancsnok mindig kiállíthatott karhatalmi egységet, helyőrségen kívüli alkalmazásra azonban csak akkor, ha ezáltal a helyőrség katonai képességei jelentősen nem csökkentek. A halasztást nem tűrő esetekben a lakotya ügyeleti tisztjei és csapat-parancsnokai is küldhettek ki állományukból karhatalmi osztagot saját felelősségükre. Az előre látható igények felterjesztése azonban mindig a Magyar Királyi Belügyminisztérium útján történt, amely a budapesti katonai hadfőparancsnokság útján intézkedett a teljesítésre.

A polgári hatóságok által kikért, a haderő karhatalmi feladatokat ellátó csapatainak tényleges fegyveres alkalmazásakor a közigazgatási tisztviselő háttérbe vonult és a további intézkedések tisztán katonai szempontok szerint történtek.⁴⁰ Ez komoly garancia volt a katonai erő politikai vagy öns célokra történő felhasználása ellen, több részletszabály azonban nem volt teljesen kidolgozott.

A fenti rendelet és utasítás módosítására és átdolgozott újbóli kiadására a honvédelmi miniszter 1886. körrendeletével került sor 1887. I. 16-án.⁴¹ Az új rendelet mellékleteként kiadott „*Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve*” jelentős módosításokat nem, inkább aktualizálást és a közigazgatási szervezet változásaihoz igazítást jelentett. Az utasítás 2. pont k) alpontja — a Magyar Királyi Csendőrség felállításából eredő megváltozott helyzet miatt — a haderő karhatalmának igénylésére közvetlenül feljogosított hatóságok és közegek között felsorolja a csendőrség tiszti parancsnokságait, valamint szükség esetén minden szolgálatban levő csendőrt.

Az előre látható karhatalmi igények kirendelési rendjében változást jelentett, hogy a Magyar Királyi Belügyminisztérium az illetékes hadtest-parancsnoksághoz továbbította a megkeresést.⁴²

A szabályozás újabb módosítására és jelentős kiegészítésére a honvédelmi miniszter „*Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve*” című 1896. évi rendeletének a kiadásával került sor.⁴³

Az utasítás a korábbiaktól eltérően jelentős részletszabályokat tartalmaz a karhatalmi fellépésre és az erők alkalmazására nézve. A 2. pont kiemeli, hogy a haderő karhatalmának kirendelését alaposan meg kell fontolni, mert a csendőri erő idejében történő alkalmazása és a rendbontókkal szembeni törvényes eljárás célravezetőbb, mint a katonai erődemonstráció. Ha a rendelkezésre álló csendőrségi erő nem elégséges a feladatok végrehajtásához, úgy a belügyminisztertől nagyobb csendőri összpontosítást kell kérni. A haderő a továbbiakban csak akkor vehető igénybe, ha az összpontosított csendőri erő sem elégséges. Megállapítható tehát, hogy az 1886-os utasítás óta a csendőri karhatalmi erő olyan mértékben felértékelődött, hogy azt már a csapaterős feladatok elsődleges végrehajtójának tekintették. Szükséges volt azonban szem előtt tartani azt is, hogy nagyobb területet érintő vagy súlyos, fegyveres harcot igénylő esetekben továbbra is a haderő karhatalma volt a közrend helyreállításának elsődleges eszköze.⁴⁴

A korabeli jogértelmezés szerint tehát a konkrét harcfeladatra kirendelt karhatalmat továbbra is elsősorban a haderő szolgáltatta, és a csendőrség, valamint a rendőrségek fordulhattak a haderő karhatalmi segítségért, emellett pedig saját szervezetükben is létrehozhatók voltak összpontosítások.⁴⁵ A fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi törvény részletes leírása szerint a rendet és a közbékét komolyan veszélyeztető, nagyobb mérvű népcsoportosulás vagy tényleges lázadás esetében a sorkatonaság vagy honvédség „segélye” igénybe vehető. Ennek tényleges fellépése előtt a fővárosi rendőrség egyik megbízott és külső jel által felismerhető tisztje, a veszélyes csoportosulás vagy lázadás helyén a zavargókat dobszó vagy harsona általi figyelmeztetés után a „törvény nevében” szavakkal békés szétoszlásra hangosan háromszor felhívja. Ennek eredménytelensége esetén a további intézkedéseket a karhatalom parancsnoka teszi meg.⁴⁶

A rendőrségek — bár később a fővárosi rendőrség saját szervezetében is létrehozott karhatalmi alakulatot — összességében nem voltak alkalmasak a tömegkezelési feladatok ellátására, így ennek teljesítése céljából megfelelőbb fegyveres erőhöz fordultak. A fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi

törvény⁴⁷ hatályba lépését követően a haderő karhatalmának igénylése mindinkább háttérbe szorult, helyette pedig egyre nagyobb szerephez jutott a csendőrség karhatalmi igénybe vétele.

A jogszabályokban foglaltaknál sokkal érdekesebb volt azonban az a helyzet, amikor egy karhatalmi képességekkel rendelkező szervezet képviselője más szervezet erejének kirendelését kérhette a szükség okán. A karhatalom témájában kibocsátott 1896. évi honvédelmi miniszteri rendelet a haderő karhatalmának igénylésére közvetlenül feljogosított hatóságok és közegek között továbbra is felsorolta a szolgálatban levő csendőrt is, azonban az előre látható karhatalmi igényekkel a belügyminiszterhez csak a csendőr-parancsnokok fordulhattak.⁴⁸ Ez is megerősíti azt a nézetet, miszerint a karhatalom kirendelését elsősorban nem a szervezet, hanem az adott feladatra való alkalmasság és képesség határozta meg, ami nagyon rugalmas és gyorsan reagáló karhatalmi struktúrát eredményezett.

A karhatalom témájában az 1896-ban kiadott honvédelmi miniszter utasításban újdonságot jelentett, hogy az igénybevétel módja részletesen szabályozásra került. A haderő karhatalmának igénylése írásban történt az alkalmazás céljának, idejének megjelölésével, valamint a karhatalommal történő kapcsolattartásra kijelölt hivatalos közeg feltüntetésével. További fontos, garanciális szabályként – a csendőrségi szolgálati utasítás rendelkezéseihez hasonlóan – megjelent, hogy a karhatalom a hatósági tevékenységben nem vehet részt. Ez a korlátozás olyan komoly volt, hogy a rendőri közegek elégtelensége esetén más hatóságok feljogosított tisztviselői, sőt még a hatóságok által kirendelt „részhajlatlan bizalmi férfiak”, vagyis polgári személyek is igénybe vehetők voltak, de a katonák nem.⁴⁹

Ugyanez a garanciális szabály állt a csendőrség karhatalmi fellépései mögött is, ami mind a kirendelő közigazgatási hatóságot, mind az eljáró csendőröket világos, átlátható felelősségi viszonyok közé szorította. Mindkét fél a saját működésén belül bekövetkezett eseményekre reagálva hozta meg kizárólagos döntéseit és viselte azok felelősségét. Már a Magyar Királyi Csendőrségnek az „*Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*” címmel 1881-ben megjelent első szolgálati szabályzata is tartalmazta, hogy a csendőrség a közigazgatási hatóságok rendelkezése alatt áll. Ezek hivatalos felszólításainak feltétlenül engedelmességre tartozik és a felhívás megbírálásába nem bocsátkozhat. A meghagyás vagy meghívás tartalmáért azonban mindenkor az azt kiadó hatóság vagy egyén volt a felelős, ezek foganatosításáért, valamint eközben a törvények pontos betartásáért az eljáró csendőr.⁵⁰

Rendelkezésre állt tehát a kellő döntési szabadság a karhatalom alkalmazása során is, amelynek – az 1896. évi vonatkozó tartalmú honvédelmi miniszteri rendelet szövege szerint – polgári hatóságot képviselő hivatalos közeggel „lehetőleg egyetértőleg” kellett történnie. A katonai vagy csendőrségi kordonok mellé mindig megfelelő számú rendőri erő vezénylése volt szükséges, hogy a közlekedők ellenőrzése, igazoltatása, feltartóztatása biztosított legyen.⁵¹

Az igazságügy miniszternek a karhatalom igénybevétele tárgyában kibocsátott rendelete az igazságügyi hatóságok számára is egyértelművé tette az új szabályozás kizárólagosságát és mellékletében közölte a karhatalmi utasítást is.⁵²

A részletes szabályozás mellett az is jelezte a karhatalom jogszerű és szakszerű kirendelésének biztosítására tett folyamatos állami törekvéseket, hogy a közigazgatás legvégső rendteremtő eszközét felelőtlenül alkalmazó személyeket felelősségre vonta. Aki a karhatalmat jogtalanul vette igénybe vette legalább kihágást követett el. A kihágásról szóló 1879. évi büntető törvénykönyv szerint, aki a hatóságot bármi módon félrevezeti, nyolc napig terjedő elzárással büntetendő, azonban akinek ténykedése nyomán a rendőri vagy fegyveres erő ténylegesen karhatalmat állít ki, 15 napig terjedő elzárásra számíthat. Ha a karhatalmat közhivatalnok rendelte ki jogosulatlanul, akkor annak minden felelősségét – az esetleges fegyverhasználattal együtt – ő viselte és a büntető törvénykönyv szerint hivatali visszaélés büntetést követte el.⁵³ Itt mindenképpen szükséges tehát megkülönböztetni a fegyveres erő alkalmazását, ami megelőző jellegű és sokszor a pusztán megjelenéssel, felvonulással is célt érhet, valamint a fegyveres erő használatát, ami egyúttal a fegyverhasználatot is magában foglalja annak minden következményével együtt.

A karhatalom pártcéloknak vagy magánérdekeknek megfelelő alkalmazását tehát a lehető legtöbb jogszabályi garancia bevezetésével kívánták elkerülni. Az esetleges negatív tapasztalatoknak megfelelően módosították a kirendelésre jogosultak körét. A főispánokat például az 1905. évi honvédelmi miniszteri rendelet⁵⁴ felvette a csendőrség és a haderő karhatalmát igénybe venni jogosultak körébe, azonban ezt az 1906. évi belügyminiszteri rendelettel⁵⁵ törölték. Ezt leginkább a főispánok politikai természetű feladatköre indokolta valamint az, hogy a karhatalom kirendelését az állam a közigazgatási apparátus erre felkészített tisztviselőire kívánta bízni.

Népgyűlések kezelése

A csendőrség 1900. évi szolgálati utasítása szerint a csendőrnek mindig kiemelt figyelmet kellett fordítania a munkásmozgalmakra, sztrájkokra és más csoportosulásokra, melyekről azonnal jelentést kellett tennie a közigazgatási hatóságnak. A népgyűléseknél vagy „csődüléseknél” a csendőrségnek a közigazgatási hatóság utasításai szerint kellett eljárnia, a gyakorlati végrehajtásra nézve azonban az általános jellegű rendelkezéseken túl kevés instrukciót kapott a szolgálati utasítástól. Ha csendőr tömeggel szemben volt kénytelen fellépni mindenképp a „törvény nevében” szavakkal felhívta a résztvevőket a szétszórásra, melynek eredménytelensége esetén a „főtényezőket” eltávolította.⁵⁶ A gyülekezési jog szabályozása hosszú időn keresztül nem volt teljes és a „közigazgatási hatóság utasításai” kaptak hangsúlyt a jogszabályi hiányok kitöltésekor. A jogi szabályozás fejlődésével azonban egyre jobban körülhatárolhatóvá vált a csendőri fellépés működési tere és mindinkább jogi alapokon, nem pedig eseti rendelkezéseken nyugodott.

A népgyűlések tárgyában kiadott 1898. évi belügyminiszteri körrendelet⁵⁷ kihágásnak minősítette a felosztatott népgyűlések folytatását, ezáltal egyértelmű jogalapot teremtett a csendőrségi fellépések számára. A kihágási büntető törvénykönyvről szóló miniszteri rendelet szerint csak valamely rendőri tilalom megszegése minősülhetett kihágásnak,⁵⁸ így a tömegkezelési, tömegoszlatási feladatok a jogi gondolkodásban is egyre inkább a polgári hatóságok kompetenciájába kerültek és mind a katonai fellépés, mind a kialakult helyzet haderővel történő központi jellegű kezelése háttérbe szorult.

A tárgykör legteljesebb szabályozása első ízben a gyülekezési jog gyakorlásáról szóló 1913. évi belügyminiszteri körrendelettel⁵⁹ született meg, amely a törvényi szabályozás megalkotásáig hatályos átmeneti rendelkezés volt. Kiadásának indokai a tömegrendezvényeken egyre szaporodó erőszakos cselekmények és a karhatalmi fellépést követő vitás kérdések rendezése voltak. Rendelkezései szerint a rendőrhatalom magát minden nyilvános gyűlésen kiküldöttje által képviseltetheti. A kiküldött köteles figyelemmel kísérni a gyűlést és törvénytörés esetén a szervezőket felhívni a rendezvény felosztatására, ennek sikertelensége esetén a gyűlést felosztatottnak nyilvánítani, melyet végső soron karhatalom igénybevételevel biztosíthat. A rendelet legjelentősebb része a büntető rendelkezéseket tartalmazó C) rész, amely kihágási elkövetési magatartásként nevesíti többek között a betiltott rendezvényen való részvételt, a hatóság felosztató intézkedésének való ellenszegülést, valamint a népgyűlésen elkövetett erőszakos cselekményeket, dobálást.⁶⁰

Ebben a jogi helyzetben már egyértelmű volt a csendőri karhatalom elsőbbsége a haderő karhatalmával szemben, mivel csak a csendőri karhatalom volt képes a kihágások elkövetőivel szemben is intézkedéseket foganatosítani, míg a haderő karhatalmának kompetenciája csak a „harcfeladat” végrehajtásáig terjedt.

A törvényi szabályozás sem sokáig váratott magára. A választói jog büntetőjogi védelméről, valamint az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1913. évi törvények⁶¹ súlyos büntetéseket állapítottak meg azokkal szemben, akik a választójog szabad gyakorlását erőszakos, megfélemlítő vagy megszegő cselekményekkel zavarták meg vagy megghiúsították. Ha a cselekményt csoport követte el, a felbujtók és a vezetők büntetése súlyosabb volt, ami elfogásuk kötelezettségét róta a csendőrségre. A „föcinkosok” és „felbujtók” elfogása folyamatosan jelen volt a csendőrségi feladatok homlokterében, és végső soron ennek eszközül szolgáltak a tömeg szétszórására tett intézkedések (pl. a szuronytámadás), amelyek kizökkentették a tömeget és lehetőséget adtak az elkövetők kiemelésére.⁶²

Összességében megállapítható, hogy a korszak magyar rendvédelmi struktúrája nem volt karhatalmi tevékenységre koncentrált, különösen nem a csapaterős rendvédelmi teendők tekintetében. A vizsgált időszakban a magyar gyakorlat azt a történelmileg jól bevált és takarékos megoldást követte, hogy szükség esetén a véderő alakulatait alkalmazták nagyobb létszámú, vagy egyszerre több helyen megvalósításra kerülő csapaterős karhatalmi feladat teljesítésére, mivel ilyen helyzetek ritkán álltak elő. A jogi szabályozás és a polgári állam fejlődésével azonban mindinkább előtérbe került a rendvédelmi karhatalom alkalmazása, melynek az a tény kedvezett leginkább, hogy a Magyar Királyi Csendőrség jellegénél fogva alkalmas és képes volt e feladat végrehajtására. A közigazgatási struktúrából és a rendfenntartásra vonatkozó korabeli felfogásból adódóan a karhatalom és határterületei ezer szálon kötődtek a polgári hatóságokhoz, így fellépésük folyamatos kontroll alatt állt. A jól szabályozott és számos garanciát tartalmazó normarendszer folyamatosan alkalmazkodott a társadalmi viszonyok változásához és a csendőrségi szervezet – ezen belül is a karhatalmi kötelékek – rugalmasan alkalmazkodtak a megváltozott követelményekhez. A csapaterős karhatalmi feladatok gyakorlati végrehajtási technikáinak és taktikai eljárásainak részletes bemutatását egy újabb tanulmány keretében tervezem bemutatni.

Jegyzetek:

- ¹ PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. 112.p.
- ² RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. ; Idem: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban.
- ³ NÉMETHY 9.p.
- ⁴ 132 505/907.BM.r.
- ⁵ A Magyar Királyi Igazságügy Minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete.
- ⁶ 10 186/1873.IM.kr.
- ⁷ SZUT-1881. 3.§
- ⁸ PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. : op.cit. 116.p.
- ⁹ PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.
- ¹⁰ PARÁDI: A Magyar Királyi Csenedőrség megalakulása és működése 1881-1918 ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csenedőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945. ; PARÁDI: A magyar rendvédelem története. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csenedőrség szervezete.
- ¹¹ KILIÁN
- ¹² SZIKINGER
- ¹³ EGYED
- ¹⁴ PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. op.cit.
- ¹⁵ 1912/LIII.tc.
- ¹⁶ 10 767/1905.HM.kr. ; BALLA
- ¹⁷ PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.
- ¹⁸ 1886/XXI.tc. 19. §, 68. §, 73. §.
- ¹⁹ „2. § A szolgabíró az igazságszolgáltatás gyorsítása végett ezen biráskodással azon esetben ruházandó fel: ha az a közgazgatás hátráltatása nélkül lehetséges és ha az illető jogot végzett vagy elméleti birói vagy jogtudományi államvizsgát tett, vagy már birói hivatalt viselt.”
- 1877/XXII.tc.
- ²⁰ 8405/1874.IM.kr.
- ²¹ 1868/LIV.tc. 379.§
- ²² 1870/XLII.tc.
- ²³ 1886/XXI.tc. op.cit. : 68.§ o) pont
- ²⁴ 1868/LIV.tc. op.cit.
- ²⁵ „32. § A végrehajtás foganatosítását ellenmondással, kifogással vagy ellenszegüléssel gátolni nem szabad. A kiküldött, a mennyiben a végrehajtási cselekmény foganatosítása szükségessé teszi, a végrehajtást szenvedő lakását és tartályait felnyitathatja és kutatásokat eszközölhet. Ellenszegülés esetében a végrehajtás az illető törvényhatóság vagy község legközelebbi közbiztonsági közegének segélyével foganatosítandó, melyhez a megkeresést a kiküldött közvetlenül intézi. A netalán szükséges katonai karhatalom megszerzése végett a kiküldött a kiküldő bíróság főnökéhez köteles fordulni. A végrehajtásnak ellenszegülés által való meggátlása esetében, a kiküldött a bünvádi eljárás megindítása végett, hivatalból külön jelentést tartozik tenni.”
- 1881/LX.tc.
- ²⁶ „78. § A közigazgatási hatóságok (községi előjáróságok, szolgabírák, polgármesterek, alispánok, és az utóbbiakkal egyenlő rangban álló tisztviselők) kötelesek arról gondoskodni, hogy az 56-74. §-ban körülírt végrehajtási eljárás foganatosítása alkalmával a közrend szükség esetében karhatalom kirendelése által is fentartassék.)”
- 1883/XLIV.tc.
- ²⁷ „3. § Oly egyes esetekben, midőn a csend, rend és közbiztonság az illető városi rendőrség által fenn nem tartható, a városi hatóság főnöke, vagy törvényes helyettese a csenedőrség segédkezését igénybe venni jogosult.”
- 1882/X.tc.
- ²⁸ 1896/XXXIII.tc. 131.§
- ²⁹ SZUT-1900. 30.§
- ³⁰ K. NAGY III.rész. 280.p.
- ³¹ 2000/1898.FM.r. 159.§) ; 90 977/1907.BM.r.
- ³² SZUT-1900. op.cit. 94.§
- ³³ „57. § Azon cseléd, ki szolgálatát a szerződési idő eltelte előtt az 51. és 52. §-okban kijelölt okok nélkül elhagyja, a gazda kívánatára szolgálatába való visszatérésre hatóságilag kényszerítendő; azonban a gazda nem kényszeríthető arra, hogy ily cselédet visszafogadjon, vagy hogy bér és élelem fejében többet adjon, mint a cselédnek tényleges szolgálatáig járt. A jogtalanul távozó cseléd a gazdának okozott kár megtérítésére kötelezendő s ezen kívül 4-24 frtig terjedő bírsággal vagy megfelelő elzárással fenytendő.”
- 1876/XIII.tc.
- ³⁴ „36. § Ha az elvállalt munka az időjárás miatt meg nem kezdhető vagy megakad, a munkások a munkaadó beleegyezése nélkül el nem távozhatnak, s ha a szerződésben magukat erre kötelezték, tartoznak a munkaadó által kijelölendő más gazdasági munkát teljesíteni; viszont pedig a munkaadó, ha a szerződésben az élelmezés, vagy élelmezési járandóság kikötöttet, köteles a munkások élelmezési járandóságát vagy élelmezését a munka szünetelése esetére is kiszolgáltatni.
53. § Ha a napszámos a meghatározott időben igazolatlanul meg nem jelen, vagy a megkezdett munkát abban hagyva jogtalanul eltávozik, az elsőfoku hatóság által – a munkaadó írásbeli, vagy jegyzőkönyvbe vett szóbeli kérelmére, előleges tárgyalás nélkül a munkahelyre, kényszereszközök alkalmazásával is, - kivezetésre határozatilag elrendelendő. Ha pedig a munkát a munkahelyen önként megjelenve vagy kivezetés után sem kezdi meg, illetve nem folytatja, a 38. § megfelelő alkalmazásával a 62. § szerint megbüntetendő.
58. § Kihágást követ el és 30 napig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az a munkaadó:
- a) a ki a munkás vagy napszámos kivezetését törvényes alap nélkül eszközölteti (37., 53. §),
- b) a ki ezen törvény 32., 56. §-ában foglalt tilalmakat megszegi.

Ugyanezen büntetéssel büntetendő az a gazdasági alkalmazott, a ki a munkásoktól felfogadásukért magának anyagi előnyöket köt ki, vagy ily előnyöket elfogad.”

1898/II.tc.

³⁵ „2. § A jelen törvény 1. §-ában említett munkálatoknál alkalmazott napszámósokra és munkaadóikra nézve megfelelően az 1898:II. tc. 46-56. §-aiban foglalt rendelkezések alkalmazandók.”

1899/XLI.tc.

³⁶ „32. § Ha a napszámos a meghatározott időben igazolatlanul meg nem jelen, vagy a megkezdett munkát abban hagyva jogtalanul eltávozik; az elsőfoku hatóság által, - a munkaadó írásbeli, vagy jegyzőkönyvbe vett szóbeli kérelmére – előleges tárgyalás nélkül a munkahelyre, kényszereszközök alkalmazásával is, kivezetése határozatilag elrendelendő. Ha pedig a munkát a munkahelyen önként megjelenve, vagy kivezetés után sem kezdi meg, illetve nem folytatja, a 43. § szerint megbüntetendő.”

1900/XXVIII.tc.

³⁷ 104 681/1906.BM.kr.

³⁸ 1962/1876.HM.kr.

³⁹ Loc.cit.

⁴⁰ Loc.cit.

⁴¹ 4539/1886.HM.kr.

⁴² Loc.cit.

⁴³ 6707/1896.HM.r.

⁴⁴ Loc.cit.

⁴⁵ K. NAGY op.cit. II. rész 265.p. ; 1881/XXI.tc. op.cit.

⁴⁶ „31. § A főkapitány vagy helyettese jogaihoz tartozik, szükség esetében a sorkatonaság vagy honvédség közreműködését igénybe venni. Ezek igénybevétele csak végső esetben történhetik, midőn a rendőrség a rend és béke fentartására merőben elégtelen.

32. § Ha a rendet és közbékét komolyan veszélyeztető nagyobb mérvű népcsoportosulás vagy tényleges lázadás esetében, a sorkatonaság vagy honvédség segítése igénybe vétetik, ennek tényleges fellépése előtt a fővárosi rendőrség egyik megbízott, s külső jel – nemzeti színű vállszalag – által felismerhető tisztje, a veszélyes összecsoportosulás vagy lázadás helyén a zavargókat dobszó vagy harsona általi figyelmeztetés után a „törvény nevében” békés szétoszlásra hangosan és azon hozzáadással hívja fel, hogy engedetlenség esetében a fegyveres erőnek rögtöni alkalmazása fog bekövetkezni. A felhívás, a mennyiben a körülmények engedik, még kétszer és utoljára ismételtetik.

33. § E figyelmeztetések siker nélkül maradván, a rendőrtiszt a vezénylő katona- vagy honvédtisztet felhívja, hogy a törvénynek erővel szerezzen foganatot.

34. § A vezénylő tiszt e felhívásra a katonai szabályzatok szerint saját felelősségére intézkedik, s érvényt szerezvén a törvénynek, s helyreállítván a rendet, a további teendők iránti intézkedést ismét a polgári hatóságnak adja át.”

1881/XXI.tc. :op.cit.

⁴⁷ Loc.cit.

⁴⁸ 6707/1896.HM.r. op.cit. 3.pont h) alpont

⁴⁹ Loc.cit. 6. pont

⁵⁰ SZUT-1881. : op.cit. 7. §

⁵¹ 6707/1896.HM.r. op.cit. 9.pont d) alpont

⁵² 58 440/1896.IM.r.

⁵³ K. NAGY : op.cit. III. rész. 277.p. ; 1879/XL.tc. 40.§

⁵⁴ 9732/1905.HM.r.

⁵⁵ 7237/1906.BM.r. ; 40 192/1906.BM.kr.

⁵⁶ SZUT-1900. : op.cit.

⁵⁷ 766/1898.BM.kr.

⁵⁸ 1879/XL.tc. : op.cit.

⁵⁹ 7430/1913.BM.kr.

⁶⁰ Loc.cit.

⁶¹ – „19. § Aki az országgyűlési képviselő választásokra választási határidőt megállapító belügyminiszteri rendeletnek a hivatalos lapban való közzétételétől, időközi választásoknál pedig attól a naptól kezdve, amelyen a képviselőház vagy annak elnöke az új választást elrendelte, a választási eljárás befejeztéig a választás előkészítésében eljáró jelöltet vagy kíséretének tagját vagy a választás előkészítése vagy megtartása érdekében eljáró személyt vagy a választási előkészületekben vagy a választásban résztvevő választót megdobja vagy ellenük más erőszakos, megfélemlítő vagy megszegyenítő cselekményt követ el, kihágás miatt egy hónapig terjedhető elzárással és hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Ha e cselekményt csoport követi el, a felbujtók és a vezetők büntetése két hónapig terjedhető elzárás és száz koronától hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetés.”

1913/XXIII.tc.

- „148. § Aki a 84. § értelmében be nem jelentett vagy meg nem engedett időpontban és helyen pártgyűlést, illetőleg be nem jelentett vagy eltiltott pártünnepélyt, körmenetet rendez, ugyszintén az, aki pártgyűlésen, pártünnepélyen vagy körmeneten, a rendet zavarja, vagy a közrend fenntartása végett kiadott hatósági intézkedésnek, vagy a felosztató hatósági intézkedésnek nem engedelmeskedik, amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik, kihágást követ el és egy hónapig terjedhető elzárással és háromszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

1913/XIV.tc.

⁶² A csendőrségi SZUT magyarázata. 27.p.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:**MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK**

NÉMETHY

- NÉMETHY Ferenc: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda. /Közigazgatási Könyvtár./

PARÁDI : *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.*

- PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*

- PARÁDI József et. Al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Tipico Design Kft. 317 p. HU-ISBN 963 04 6215 X.

TANULMÁNYOK

BALLA

- BALLA Tibor: A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmusban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV.évf. (2008) 18.sz. 13-15.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

EGYED

- EGYED István: Karhatalom az önkormányzatban. *Városi Szemle*, Különnyomat a 9. számból (1912. szeptember) Budapest, 1912, Székesfővárosi házinomda. 529-534.p.

PARÁDI Rendvédelem-karhatalom 1867-1945.

- PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XX.évf. (2011) 23.sz. 111-123.p. A tanulmány korábbi változata 2009. október 9-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos hatáskörű magyar rendvédelmi testületek*” című XXIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig

- PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV.évf. (2008) 18.sz. 98–112.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme. 1867-1919.

- PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX.évf. (1999) 10.sz. 98-147.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.

- PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 78-83.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*” című VIII. konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.

- PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 80-90.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.*” Című XXIV. konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6.sz. 81-88.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.” című VI. konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. *Hadtörténelmi Közlemények*, CXIX. Évf. (2004) 1. sz. 269–284. p. HU-ISSN
- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III.évf. (1993) 4.sz. 187–198. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme.” Című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

K. NAGY

- K. NAGY Sándor: Karhatalom.
Csendőrségi Lapok, III.évf. (1909) 22.sz. 253-255.p. I. rész.
Csendőrségi Lapok, III.évf. (1909) 23.sz. 265-267.p. II. rész
Csendőrségi Lapok, III.évf. (1909) 24.sz. 277-281 .p. III. rész.

KILIÁN

- KILIÁN Zoltán: Francia csendőrélet. *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929) 19.sz. 571-573.p.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1881.

- *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda Rt. 191 p.

SZUT-1900

- *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1900, Pesti Könyvnyomda. 361 p.

A csendőrségi SZUT magyarázata.

- *A csendőrségi SZUT magyarázata*. Budapest, 1909, Kaufman Á. És Fiai.

TÖRVÉNYEK

1868/LIV.tc.

- 1868/LIV.tc. a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában.

1870/XLII.tc.

- 1870/XLII.tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

1876/XIII.tc.

- 1876/XIII.tc. a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról.

1877/XXII.tc.

- 1877/XXII.tc. a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról.

1879/XL.tc.

- 1879/XL.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a kihágásokról.

1881/XXI.tc.

- 1881/XXI.tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.

1881/LX.tc.

- 1881/LX.tc. a végrehajtási eljárásról.

1882/X.tc.

- 1882/X.tc. a magyar királyi csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.

1883/XLIV.tc.

- 1883/XLIV.tc. a közadók kezeléséről.

1886/XXI.tc.

- 1886/XXI.tc. a köztörvényhatóságokról.

1896/XXXIII.tc.

- 1896/XXXIII.tc. a bűnvádi perrendtartásról.

1898/II.tc.

- 1898/II.tc. a munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról.

1899/XLI.tc.

- 1899/XLI.tc. a vízmunkálatoknál, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról.

1900/XXVIII.tc.

- 1900/XXVIII.tc. az erdő-munkásokról.

1912/LXIII.tc.

- 1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.

1913/XIV.tc.

- 1913/XIV.tc. az országgyűlési képviselők választásáról.

1913/XXIII.tc.

- 1913/XXIII.tc. a választói jog büntetőjogi védelméről.

RENDELETEK

- A Magyar Királyi Igazságügy Minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete. A katonai karhatalomnak végrehajtásoknál igénybe vétele tárgyában.
Magyarországi törvények és rendeletek tára, I.évf. (1867) 1.füzet. 174.p.
- 10 186/1873.IM.kr. — 10 186/1873.IM.kr. a karhatalom költségeinek elszámolása tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára VII.évf. (1873) 1.füzet. 182-183. p.
- 8405/1874.IM.kr. — 8405/1874.IM.kr. a bírósági végrehajtások alkalmával a karhatalomnak s illetőleg a rendőri segélynek miképpen leendő igénybe vétele tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, VIII. (1874) 1. füzet. 341-342.p.
- 1962/1876.HM.kr. — 1962/1876.HM.kr. utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról.
Magyarországi Rendeletek Tára, X.évf. (1876) 1. füzet. 285-289.p.
- 4539/1886.HM.kr. — 4539/1886.HM.kr. Utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról.
Magyarországi Rendeletek Tára, XII.évf. (1887) 1.füzet. 22-29.p.
- 6707/1896.HM.r. — 6707/1896.HM.r. Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve.
Magyarországi Rendeletek Tára, XX.évf. (1896) 1.füzet. 385-395.p.
- 58 440/1896.IM.r. — 58 440/1896.IM.r. a karhatalom igénybe vételéről szóló 8405/1874. IM. utasítás módosításáról.
Igazságügyi Közlöny, V.évf. (1896) 11.sz. 357.p.
- 766/1898.BM.kr. — 766/1898.BM.kr. a népgyűlések tárgyában.
Belügyi Közlöny, III.évf. (1899) 5.sz. 90.p.
- 2000/1898.FM.r. — 2000/1898.FM.r. a munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszonyaik szabályozásáról szóló 1898/II.tc. végrehajtása, továbbá az igazolványok kiállítására, az elveszett, megtelt vagy megsemmisült igazolványok megújítása körüli eljárás, valamint az eljárási szabályok tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXXII.évf. (1898) 299-363.p.
- 9732/1905.HM.r. — 9732/1905.HM.r. a csendőrségi utasítás módosításáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXXIX.évf. (1905) II.köt. 1269.p.
- 10 767/1905.HM.kr. — 10 767/1905.HM.kr. a közös hadseregbeli és a honvédségi karhatalom igénybevétele tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXXIX.évf. (1905) I.köt. 384.p.
- 40 192/1906.BM.kr. — 40 192/1906.BM.kr. a főispánok karhatalom-igénybevételi jogának megszüntetéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára, XL.évf. (1906) 4.füzet. 1004.p.
- 104 681/1906.BM.kr. — 104 681/1906.BM.kr. a csendőrség betegek kórházba kísérése miatt igénybevételeiről.
Belügyi Közlöny, XII.évf. (1907) 8.sz. 69.p.
- 90 977/1907.BM.r. — 90 977/1907. BM.r. a járási főszolgabíráknak a mezőgazdasági munkások elővezetésére vonatkozó és a nem a területükön fekvő csendőr őrsökhöz szóló megkereséseiket, ezen őrsökhöz az illetékes közigazgatási hatóságok útján kell intézniük.
Belügyi Közlöny, XII.évf. (1907) 40.sz. 384.p.
- 132 505/1907.BM.r. — 132 505/1907.BM.r. a ácsendőr járőrök megerősítése tárgyában.
Belügyi Közlöny, XIII. (1908) 8.sz. 71.p.
- 7430/1913.BM.kr. — 7430/1913.BM.kr. a gyülekezési jog gyakorlásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, XLVII.évf. (1913) 4.füzet. 1298-1301.p.

**A csendőrök fegyverhasználatának szabályozása
a testület 1881. évi első „szolgálati szabályzat”-ában.**

„11. §.

A szolgálatot teljesítő csendőr fegyverének használatára mindenki ellen jogosítva van:

1. a ki a csendőrt erőszakosan megsérti vagy őt támadással veszélyesen fenyegeti;
2. ha a tetten ért gonosztevő vagy alapos gyanúval terhelt egyén felfegyverkezve lévén, az előzetes felszólítás daczára magát önként meg nem adja, vagy esetleg védett helyzetéből előjönni vonakodik;
3. a ki figyelmeztető utasításainak — őt szolgálata teljesítésében meggátalonadó — tettelesen ellenszegül;
4. a ki mint veszélyes gonosztevő a csendőrség által elfogatik, vagy őrizete alá adatik és bár erőszakos ellenállás nélkül, de a megállításra célzó fenyegető rákiáltás daczára elfut, ha visszatartóztatására más mód nem létezik;
5. a ki ellenséges viszonyok között magát gyanúsít és a felhívásra kielégítő válasz nélkül elszalad.

Ha a fegyvernek a fent elősorolt esetekben történt alkalmazása folytán, az ellenszegülőnek testileg súlyos megsértése vagy annak halála következett be, akkor a tényálladék minden mellékkörülményekkel együtt honvédbíróóságilag kinyomozandó és az eredmény az érdekelt csendőr vallomásaival összehasonlítandó.

Ha az e végre kiküldött bizottság határozatilag kimondja, hogy a csendőr a szolgálati utasításokhoz képest kötelessége szerint járt el, ez a csendőr-parancsnokság által napiparancsilag közzéteendő; ha azonban oly jogos gyanúok mutatkoznak, melyeknél fogva a csendőr fegyverhasználati jogával való visszaéléssel jogosan vádolható, ellene a bizottság ebbeli véleménye alapján a hadi törvényszéki vizsgálat rendelendő el.

Ily esetekben előforduló könnyű sértések folytán való eljárás az illető csendőr-parancsnok hatáskörébe tartozik.

12. §.

A csendőr, szolgálatának teljesítésekor, jogosult mindennemű közszolgálatban álló közegnek, különösen a polgári és más őrtettek és ezek tagjainak, nemkülönbön község-előljáróknak és katonai- vagy honvéd-parancsnokságoknak támogatását igényben venni.”

„50. §.

Azon esetek, melyekben a csendőrnek fegyverét szabad használni, a szervezeti utasítás 11. §-ában vannak meghatározva.

De a csendőr ezen esetekben is fegyverét csak azután használja, miután minden egyéb eszköz alkalmazása eredmény nélkül maradt, s ekkor is még a legnagyobb kímélettel járjon el.

Ennél fogva, és a mennyiben azt a viszonyok engedik, előbb a kevésbé veszélyes fegyverek (a kard vagy szurony) használandó; mire nézve határozó befolyással még az is bír, hogy vajon a törvénysértő szintén fegyverrel vagy milyen sértő eszközzel van ellátva.

Ellenszegülésnél vagy valamilyen csendőrré intézett támadásnál utóbbinak mindenek előtt arra kell törekednie, hogy az illető személyt az ellenállásra, esetleg megszökésre képtelenné tegye.

Ehhez képest lehetőleg azt is számításba kell vennie, hogy mily nemű fegyver és mily irányban használandó, hogy az ember élete lehetőleg kíméltesse és más személyek se veszélyeztessenek.

Ha valamely ellenszegülő a fegyvernek vele szemben alkalmazott használata következtében megsebesített, akkor a csendőr azonnal az illető ápolásáról gondoskodni tartozik.”

Forrás ! *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* 7-8.p. + 107-108.p. Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda Rt. 191 p.